

İMİRAN HAN'IN AZLİNDEN SONRA PAKİSTAN'IN TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ VE MENA BÖLGESİ'NDEKİ DENGELEME FAALİYETLERİ

ÖMER ASLAN
27 MAYIS 2022

UZMAN GÖRÜŞÜ
BÖLGESEL POLİTİKA

research.sharqforum.org

   SharqStrategic

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul /
Türkiye
Telefon: +90 212 603 18 15
Faks: +90-212-603 1665
E-posta: info@sharqforum.org

(Bu metin İngilizce orijinal versiyonundan tercüme edilmiştir.)

Özet: Pakistan, popülist Başbakan İmran Han'ın görevden alınmasının ikincil etkilerini hissediyor. Rupinin serbest düşüşü, döviz rezervlerinin azalması ve İmran Han'ın muhalefette ateş püskürmeye başlamasıyla yeni geçici hükümet, dört bir yandan siyasi ve ekonomik destek almak için dış ilişkilere yöneldi. Tarih gösteriyor ki ne kadar devrimci olurlarsa olsunlar bu gibi iç değişimlerin Türkiye-Pakistan ilişkilerine olumsuz etkisi çok düşük olmaktadır. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler mütevazı kalırken, sıkı askeri ortaklığın ve iyi siyasi ve sosyal ilişkilerin sürmesi beklenmektedir. Türkiye-Pakistan ilişkilerinin yeni döneminin Afganistan konusunda iş birliğine dönüşüp dönüşmeyeceğini ise zaman gösterecek çünkü Afganistan Pakistan ordusunun münhasır yetki alanında ve şimdiye kadar iki ülke Afganistan konusunda nadiren aynı fikirde oldu. Türkiye'nin Akdenizli komşuları ve Körfez ülkeleriyle ilişkilerini normalleştirmeyi amaçlayan yeni diplomatik hamlesi ışığında Pakistan'ın yakın gelecekte Türkiye, İran ve Körfez arasında daha kolay bir şekilde denge politikası yürüteceği söylenebilir.

Giriş

Türkiye-Pakistan ilişkilerinde her şeyden önce devamlılık ön plana çıkıyor. 1950'lerin başında mütevazı bir dostluk olarak başlayan ilişkiler çok hızlı bir şekilde sıkı bir siyasi ve askeri ortaklığa evrildi. İkili ilişkiler her iki ülkedeki iç çalkantılar ve yönetim değişimleri ile bölgesel ve uluslararası sistemdeki dönüşümler karşısında dayanıklı çıktı. Peki, İmran Han'ın azledilmesi aksi sonuç yaratabilir mi? Yeni geçici Başbakan Şahbaz Şerif döneminde ilişkiler nasıl evrilecek? Pakistan İran, Türkiye ve Körfez devletleri arasındaki koridorda nasıl yol alacak?

Bu uzman görüşü, Şerif'in iktidara dönmesinin Türkiye-Pakistan ilişkilerini içerikten ziyade üslup açısından etkileyeceğini savunuyor. Siyasi iktidardaki birbirini iyi tanıyan ve benzer siyaset yapma tarzlarına sahip pragmatik politikacılar ikili ilişkilere yeni bir dinçlik katacak. Pakistan geçici hükümeti son zamanlarda içinde bulunduğu ekonomik darboğazdan kurtulabilirse MENA Bölgesi'ndeki bölgesel gerilimi azaltmaya yönelik daha geniş çaplı hamlelerin yapıldığı ve Türkiye'de diplomatik anlamda yeni adımların atıldığı bir dönemde Pakistan'daki hükümet ile ordu arasında dış politikaya dair muhtemel bir yeniden düzenleme ikili ilişkilere de yarayabilir. Fakat kalıcı Türkiye-Pakistan ilişkilerinin başat kurumsal sütunu olan Pakistan ordusu, Afganistan gibi en kritik dış politika dosyaları üzerindeki kontrolü sayesinde ikili iş birliğinin sınırlarını çizecektir. Afganistan gibi konularda eksik olan ikili işbirliği bu yüzden sağlanamayabilir. Ayrıca bu uzman görüşü, yeni hükümetin mevcut ekonomik krizi çözmek için uygulayacağı birçok acı reçete, İmran

İÇ DEĞİŞİMLERİN PAKİSTAN- TÜRKİYE İLİŞKİLERİNE ETKİSİ TARİHSEL OLARAK ASGARİ SEVİYEDE TUTULDU

Han'ın Pakistan siyaseti üzerinde dolaşan hayaleti ve ordunun ilk defa kendini bulduğu bu zor durum nedeniyle yeni hükümetle ordu arasındaki yeni düzenin kırılğan olmaya devam edeceğini de belirtiyor.

Özel Bir İlişki

Ne Hindistan'ın bölünmesi ne de algılanan Sovyet tehdidi Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Pakistan yanlısı olmasına neden olmuştu. Aksine Türkiye bu dönemde Pakistan Dışişleri Bakanı Zafrullah Han'ın 1952 Türkiye, Mısır, Suriye ve Lübnan turu sırasında önerdiği "İslam Birliği Konfederasyonu'na" katılmayı reddetmişti. Türkiye bu öneriyi geri çevirmişti çünkü Sovyetler Birliği'yle olan uzun sınırı nedeniyle ihtiyaç duyduğu siyasi birliğin yerine kültürel bir bağ olarak İslam'ın konamayacağına inanıyordu. Ayrıca Türkiye NATO'dan ve sağladığı askeri garantiden memnundu.¹

Ancak Türkiye Batı'ya yönelip anti-komünist küresel (NATO, 1952) ve bölgesel (MEDO-Ortadoğu Savunma Teşkilatı, 1953) güvenlik örgütlerine katıldıkça Pakistan'a da yaklaşmış oluyordu. Adeta embriyo aşamasında olan Türkiye-Pakistan ortaklığı hızla büyüyüp Irak ve İran'a kadar uzanarak 1955'te Bağdat Pakti'na dönüştü. Askeri ve siyasi ilişkiler büyük bir hızla iyileşirken kültürel ve ekonomik ilişkiler, 1964'te Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Teşkilatı'nın (RCD) kurulmasından sonra bile hep bir adım geride kaldı.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye veya Pakistan gerçek anlamda eksen değiştirmedikleri sürece birindeki iç çalkantılar ikili ilişkilerini etkilemedi. Örneğin Pakistan'da 1958'de General Eyüp Han liderliğindeki darbe Türkiye için bazı endişelere neden oldu çünkü bu darbe Irak'ta Abdülkerim Kasım'ın gerçekleştirdiği darbeden çok kısa bir süre sonra gerçekleşmişti. DP hükümeti bunun Bağdat Pakti'nı daha da zayıflatacağından endişelenirken Türk muhalefeti darbenin anti-demokratik niteliğini eleştirdi. Ancak Türk yetkililer darbeye herhangi bir eleştiri yöneltmekten kaçındı ve ilişkiler aksamadan devam etti.² Pakistan ise Türkiye'deki 1960, 1971 ve 1980 darbeleri karşısında hiçbir şey olmamış gibi davrandı. Kuşkusuz Pakistan'da Başbakan Bhutto'ya 1977'de yapılan darbe Bhutto'nun Türkiye'ye sürgün edilmesini talep eden Başbakan Demirel'i üzmişti. Fakat Türkiye'nin Pakistan'a anarşi yerine nizam ve istikrarı tercih etmesi nedeniyle pragmatizm sonunda Demirel'e galip geldi.³

TÜRK ŞİRKETLERİ ÖZELLİKLE ŞERİF'İN İKİNCİ HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE KARDEŞİ ŞAHBAZ ŞERİF PENCAP'I YÖNETİYORKEN PENCAP'TA YATIRIM YAPMAYA BAŞLADI

Türkiye-Pakistan ilişkileri tarihinde sadece bir kez Türk hükümeti Pakistan'daki darbelere, askeri rejimlere karşı açıkça karşı çıktı. Hindistan'a yakın duran sosyal demokrat Başbakan Bülent Ecevit, Müşerref Türkiye'ye çok yakın görülse de Pakistan'da General Müşerref liderliğindeki 1999 darbesine beklenmedik bir şekilde soğuk davrandı. Ecevit darbeden sonra General Müşerref'in isteğine rağmen Müşerref'i davet etmeyip ne yaşandığına dair bir açıklama yapmamakla kalmadı daha sonra yaptığı Hindistan ziyareti sırasında Pakistan'a uğrama jestinde bulunmayı da reddetti. Buna tamamen zıt olarak Türk Dışişleri Bakanlığı, darbeden sonraki ilk resmî açıklamasında yeni hükümete 'anlayış' gösterdi.⁴ Benzer şekilde dönemin Türk İslamabad Büyükelçisi Ecevit'in tepkisinden sonra hasar kontrolü yapması için Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'i (2000-2007) ikna etmek zorunda kalmıştı. Bunlara rağmen Pakistan tarihinde bir ilk olarak, Türkiye'nin yeni İslamabad büyükelçisini Pakistan cumhurbaşkanına elçilik görevini arz etmeden önce olağandışı bir şekilde elli dört gün bekletmişti.⁵ Özetle iç değişimlerin Pakistan-Türkiye ilişkilerine etkisi tarihsel olarak asgari seviyede tutuldu.

Kötü Bir Başlangıçtan Normale

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Pakistan Müslüman Ligi-N (PML-N) 2000'lerden başlayarak muhafazakâr demokrat bir düzlemde ilerledi. AKP Türkiye'de PML-N ise Pakistan'da iktidarda kalmak için geniş koalisyonlar kuran piyasa dostu pragmatik siyasal partiler olarak ortaya⁶ çıktı ve birlikte çalışma eğilimi geliştirdiler. Türk şirketleri özellikle Şerif'in ikinci hükümeti döneminde kardeşi Şahbaz Şerif Pencap'ı yönetiyorken Pencap'ta yatırım yapmaya başladı.⁷ Türkiye-Pakistan ilişkileri 2017'de yolsuzluk iddiaları Başbakan Navaz Şerif'i istifaya zorladığında kısa bir şok yaşadı. Başbakan Şerif'in yolsuzlukla suçlandığı Pakistan'daki siyasi krizin ortasında Cumhurbaşkanı Erdoğan İslamabad'ı ziyaret edip Pakistan Adalet Hareketi'nin (PTI) boykot ettiği Federal Meclis'te bir konuşma yaptı.⁸ Navaz Şerif nihayetinde 2017'de istifa etmeye zorlandığında Türkiye'deki hükümet çevreleri derhal Başbakan Şerif aleyhindeki yolsuzluk davasını 'yargı darbesi' olarak niteledi. Türkiye'deki hükümet yanlısı basın ve düşünce kuruluşları olanları Türkiye'de Aralık 2013'te AKP'ye karşı yapılan yolsuzluk iddiaları ve 2016 darbe girişimi perspektifinden okumayı seçti.⁹

İmran Han 2018 genel seçimlerinde seçilip Başbakan Şerif'in yerine geçtiğinde ilk başta ona karşı bir soğukluk vardı. İmran Han Türk yetkililerinin 2000'li yıllarda rahatça görüşebildiği bir isim de değildi. Türkyetkililer Pakistan'ı ziyaret ederek tüm siyasi partileri/liderleri uzlaşım

2008 seçimlerini boykot etmemeye ikna etmek için onlarla görüştüğünde İmran Han'ı ikna etmede oldukça zorlandılar.¹⁰ Aynı İmran Han başbakan olduğunda da AKP hükümetinin onu kabul etmesi biraz zaman aldı. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Kasım 2018 Pakistan ziyareti sırasında Türkiye'nin Gülen hareketinin kontrolündeki okulların kapatılması isteği gündeme geldiğinde o dönemde muhalefette olan İmran Han söylenenlere göre bu hamleye itiraz etmişti.¹¹ Bu okullar, İmran Han'ın iktidara gelmesinin ardından muhtemelen Pakistan ordusunun da teşvikiyle 2019'da Pakistan Yüksek Mahkemesi tarafında kapatıldı.

Ancak hükümet ilişkileri Başbakan İmran Han 'Yeni Pakistan' [*Naya Pakistan*] programını Türk modeline göre tasarlayınca yeniden düzeldi. Düşük gelirli kesimlere yönelik konut projesi ve sağlıkta reform projesi AKP hükümetleri döneminde bu alanlarda yapılmış olan Türk projelerinden ilham aldı.¹² Erdoğan ile İmran Han benzer bir siyasal söyleme de sahipti. İkisi de açıktan İslamofobi, Batı materyalizmi, IMF, Batı'nın İslam ile terörü eş tutması, adaletsiz küresel düzene karşı ve Keşmir ve Filistin davaları lehine konuşmuştu. İmran Han ayrıca Pakistan'da İslam'ın Sufi yorumunu savunup Türk TV dizilerini Pakistan'a ithal ederek daha da yakın kültürel ilişkileri teşvik etti.¹³

Türkiye'nin İmran'ın Azline Tepkisi

AKP hükümeti yanlısı medya grupları, bazı milletvekilleri ve sosyal medya trolleri ironik bir şekilde Şahbaz Şerif ve siyasi müttefiklerinin öncülük ettiği "güvensizlik oylamasını" gecikmeden Batı destekli bir darbe olarak kınarken AKP hükümeti açık bir sessizlik içindeydi.¹⁴ Fakat İmran Han'ın azlinin hükümet yanlısı medyada da görüş ayrılıklarını ortaya çıkarması ilginçti. Şahbaz Şerif Pencap'ta eyalet başbakanı iken orada zenginleşen Albayrak şirketler grubuna ait Yeni Şafak, İmran Han aleyhine bir manşet atarak onu Pakistan'ı kaosa sürüklemekle suçladı.¹⁵ 'Güvensizlik oylaması' geçip PTI hükümeti düştüğünde ise Cumhurbaşkanı Erdoğan Şahbaz Şerif'i tebrik etmede çok hızlı davranıp 'karşılaştıkları tüm zorluk ve engellere rağmen Pakistan halkının demokrasi ve hukukun üstünlüğüne bağlılığını bir kez daha gösterdi' övgülerinde bulundu.¹⁶

İmran Han ile ordu arasındaki çatlaklar ve ordunun başbakanın fevri politikaları ve popülist söyleminden duyduğu rahatsızlık dikkate alındığında Pakistan'da ilk başlarda daha uyumlu bir siyasi (sivil ve askeri) yönetim beklenebilir. Ülke içinde tırmanan ekonomik kriz ve

***TÜRKİYE'NİN AFGANİSTAN'DA NÜFUZ KURMA
ARZUSU İKİ ÜLKE ARASINDAKİ EN ÇETREFİLLİ
KONU OLMAYA DEVAM EDECEKTİR***

İmran Han'ın muhalefetteki varlığının oluşturduğu baskı karşısında çaresizce mali yardım arayışında olan yeni siyasi yönetim, orduyla koordinasyonunu güçlendirip Çin, Rusya, ABD ve MENA bölgesiyle ilişkilerindeki manevralar konusunda 'tavşana kaç tazıya tut deme' politikası yürütecek. Yeni hükümet daha fazla IMF fonu almak, Katar'ın istikrarlı doğal gaz arzı ve Suudi Arabistan'ın mali desteğini temin etmek için normalleşen Körfez içi ilişkilerden faydalanmak ve CPEC projelerinin hızını arttırmak amacıyla ateşli ABD karşıtı söylemini derhal terk etti.¹⁷ Bu yüzden Pakistan'ın yeni Maliye Bakanı'nın atanmasından hemen sonra Washington'ı ziyaret edip 2019'da uzlaşılan 6 milyar dolarlık kurtarma paketinden daha fazla IMF fonu arayışında olması hiç de şaşırtıcı değil.¹⁸ Başbakan Şahbaz Şerif de öncelikle aynı sebep için Suudi Arabistan'a gitti. Suudi Arabistan, Başbakan Şerif'in ziyaretinden sonra yapılan ortak açıklamada Pakistan Merkez Bankası'ndaki 3 milyar dolarlık teminat akçesini arttırarak Pakistan'a mali desteğini devam ettireceğini doğruladı.¹⁹ Pakistan'ın acil mali ihtiyaçları açısından Türkiye'nin kendi ekonomik çalkantısı herhangi bir ayrıcalıklı nüfuz elde etme imkanını sekteye uğratacağıdır.

Türkiye-Pakistan ilişkileri ikili ilişkilerin istikrarlı bir sütunu olagelmıştır. İkili askeri iş birliği alanlarının diğer konulardan ayrı tutularak devam etmesi beklenmektedir.²⁰ Ancak ekonomik ilişkiler ikili ilişkilerin kurulduğu ilk günden beri zayıf kaldı. İki ülke arasındaki ticaret hacmi, iki taraftaki yetkililerin sürekli zorlamasına rağmen yıllarca ancak bir milyar dolar seviyesinde takılı kaldı. İki ekonomi, başta tekstil olmak üzere benzer mallar üretiyor; dolayısıyla çok az tamamlayıcılık söz konusu, bu nedenle sorunun kasıtlı değil daha çok yapısal olduğu söylenebilir. Pakistan 2015'ten beri Türkiye ile bir serbest ticaret anlaşması imzalama konusunda hevesliydi ama çabalar sonuçsuz kaldı.²¹ Yakın gelecekte de hiçbir yeni hükümetin ticaret hacmini arttırabileceği öngörülüyor.

Türkiye'nin Afganistan'da nüfuz kurma arzusu iki ülke arasındaki en çetrefilli konu olmaya devam edecektir. 1990'larda Türkiye ile Pakistan'ın Afganistan hakkındaki farklı vizyonları ilişkileri gerçek anlamda zorlamıştı. Örneğin, Taliban'ın iktidara yükseldiği 1996 ve 1997'de Türkiye Afgan silahlı grupların Taliban'a karşı birleşmesini sağlamaya çalışıyordu. Eski Türk büyükelçisi de hatıralarında Türkiye'nin Afganistan'daki faaliyetlerinin Pakistan'ı ne kadar rahatsız ettiğini ve bu durumun ikili ilişkileri nasıl zorladığını ifade etmiştir.²² Tarihi 2021'e sardığımızda Türkiye'nin Afgan barış görüşmelerinin Türkiye'ye taşınması konusunda Pakistan'dan çok az destek gördüğü göze çarpmaktadır. Türkiye ayrıca Kabil havaalanını işletmeye devam etme çabaları noktasında Pakistan'dan yeterli destek almadığı için de hayal kırıklığı yaşamıştır.²³ Yeni geçici hükümet şimdi Türkiye'nin Kabil havaalanının güvenlik ve işletmesini üstlenmesine yardımcı olabilir mi? Pakistan ordusunun dış ilişkiler ve Afganistan dosyası üzerindeki sıkı kontrolü düşünüldüğünde hükümet değişikliği otomatik olarak Afganistan'daki Türkiye-Pakistan iş birliğinde bir değişiklik yaratmayabilir.

Yeni Sezonda Dengeleme Eylemleri

Arap Baharı ile başlayan bölgesel kutuplaşma Pakistan'da hükümetlerin bölgede dengeli ilişkiler bulma kapasitesine inanılmaz bir baskı uyguladı. Pakistan tarihsel olarak bir mali yardım kaynağı olan Suudi Arabistan ile vazgeçilmez bir jeopolitik komşu olan İran arasında ince eleyip sık dokumak zorundaydı.²⁴ Pakistan'ın Pakistanlı göçmenler için ev sahibi bir ülke ve Pakistan'ın enerji ihtiyaçlarında kullanılan doğalgazın hayati tedarikçisi olan Katar ile diğer Körfez devletleri arasındaki politikasına da ince ayar çekmesi gerekti. 2017 yazından sonra yaşanan Katar ablukası Pakistan'ı iki arada bir derede bıraktı. Pakistan Suudi koalisyonunu Yemen iç savaşındaki askeri operasyonlarında destekleyip desteklememe konusunda da ikilemde kaldı.

İmran Han hükümeti de bu çıkmazlardan bazılarını derinden hissetmişti. İmran Han önce 2019'da Müslüman dünyanın yeni çekim merkezi olarak Malezya, İran, Katar ve Türkiye'den yana göründü ama sonra Malezya'daki bir 'İslam Zirvesi' toplantısından çekildi.²⁵ Bu durum Suudi Arabistan'a olan ekonomik bağımlılığının bir sonucuydu ve Türkiye ile ilişkilerini zora soktu.²⁶ Hindistan'ın 2019'da Keşmir'i Birlik topraklarına dahil etmek için bölgenin Hint anayasasındaki özel statüsünü kaldırdıktan sonra İT'nin Keşmir konusunda sessiz kalması ise Pakistan-Suudi Arabistan ilişkilerinde büyük bir gerilemeye yol açtı.²⁷ Pakistan Abraham Anlaşmaları sürecinin imza aşamasında İsrail'i tanınması yönünde Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) tarafından baskı gördüğünü de iddia etti.²⁸

MENA bölgesinde bölgesel gerilimin azaldığı bu dönem Pakistan için bazı bölgesel ilişkilerini daha iyi yönetmek için bir fırsat sunuyor. Bölgede Suudi Arabistan ile İran ve Türkiye ile İsrail, Suudi Arabistan, Mısır ve BAE arasındaki gerilimi azaltma hamleleri, daha öncesinde Katar ile geri kalan KİK ülkeleri arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi ve Batı ile İran arasındaki nükleer anlaşmasının (KOEP) yenilenmesi için yapılan müzakereler Pakistan'ın MENA politikası üzerinden büyük bir yükü kaldıracak. Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Başbakan Şahbaz Şerif'in 28 Nisan'da resmi ziyaret için Suudi Arabistan'a ulaşmış olması da değişim rüzgarlarının bir işareti. İki ülke de birkaç yıl önce İslam dünyasında yeni bir cazibe merkezi kurmaya yönelik fikirlere sahipken iki ülkedeki kaynak yetersizliği ve ekonomik krizler onları Suudi Arabistan ile ilişkilerine öncelik vermeye yöneltti.

***MENA BÖLGESİNDE BÖLGESEL GERİLİMİN
AZALDIĞI BU DÖNEM PAKİSTAN İÇİN
BAZI BÖLGESEL İLİŞKİLERİNİ DAHA İYİ
YÖNETMEK İÇİN BİR FIRSAT SUNUYOR***

Pakistan ile Türkiye arasındaki potansiyel ileri işbirliği alanlarından biri Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC) projeleri olabilir. Çin ile Pakistan 2018'de CPEC'yi dost üçüncü ülkelere açma konusunda anlaştı.²⁹ Diğer birkaç ülke ile birlikte Türkiye, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri CPEC projelerinde yatırım yapmak ve projelerin bir parçası olmak istiyordu.³⁰ Başbakan Şahbaz Şerif yakın zamanda Türkiye'yi CPEC'ye daha da bağlamayı önerip bunu Türkiye, Pakistan ve Çin arasında üçlü bir anlaşmaya dönüştürmeyi teklif etti.³¹ Türkiye'nin Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ile ilişkilerini normalleştirmesi Pakistan'ın Batı Asyalı ortaklarından CPEC'ye yatırım çekme girişimlerinin önündeki tüm engelleri kaldırabilir.

Türkiye ile Suudi Arabistan arasında yenilenen bağlar İİT'nin Afganistan'a daha çok odaklanmasını kolaylaştırabilir. 2009'da Obama yönetiminin Türkiye'nin Afganistan'a yardım edebileceğini düşündüğü yollardan biri, İİT'den Afganistan ve Pakistan için daha çok mali destek temin etmek amacıyla Türkiye'nin İİT içindeki konumunu kullanarak Arap dünyasıyla bağlarını güçlendirebileceğiydi.³² İİT Dışişleri Bakanları Konseyi Aralık 2021'de İslamabad'da toplanarak Afganistan için bir insani yardım fonu kurma sözü verdi.³³ Bu karar şimdilerde Afganistan İnsani Yardım Fonu (AİYF)³⁴ adı altında hayata geçiyor. Türkiye bu taahhüde Aralık'ta destek verdi ve şimdi Suudi Arabistan ile yakınlaşmasını Pakistan ve Afganistan'a daha fazla yardım sağlamak için kullanabilir.

Referanslar

- 1- Aslan, Ö. (2022). "The Evolution of Turkey's South Asia Policy: Continuities and Ruptures in Outlook, Roles, Actors and Constraints", *Journal of Asian Security and International Affairs*, 9(1), 122-149.
- 2- Hindistan Milli Arşivleri. (1959). 1958 Ekim Ayı Siyasi Raporu. Türkiye'den Raporlar (yıllık olmayan). Hindistan Milli Arşivleri. Etiket: PR_000002907481. Belge No. 6(36)-R&I/58.
- 3- Dinç, N. (1998). Gönüllü diplomat. İthaki Yayınları, s.103; Çağlayan, İ. S. (1990, Şubat). *Anılarım*. Güneş Yayınları, s.72
- 4- Dışişleri Güncesi. (1999, Ekim). *Dışişleri bakanlığı sözcü yardımcısı Sermet Atacanlı'nın Haftalık Olağan Basın Toplantısı*. <http://diad.mfa.gov.tr/diad/gunce/ekim-1999.pdf> , ss. 112, 218.
- 5- Türkiye'nin eski İslamabad Büyükelçisi Hasan Kemal Gür ile şahsi görüşme, 25 Temmuz 2019.
- 6- Nasr, V. (2005, Nisan). The Rise of "Muslim Democracy". *Journal of Democracy*, 16(2), 13-27.
- 7- The International News, (2016, 19 Aralık). Turkey to invest in housing, other sectors. <https://www.thenews.com.pk/print/172795-Turkey-to-invest-in-housing-other-sectors>; Pakistan Today, (2016, 13 Ocak). Sharif welcomes Turk investment in transport sector. <https://archive.pakistantoday.com.pk/2016/01/13/sharif-welcomes-turk-investment-in-transport-sector/>
- 8- Hussain, D. (2016, 13 Kasım). PTI to skip Turkish President's Parliament address. *The Express Tribune*. <https://tribune.com.pk/story/1229403/pti-skip-turkish-presidents-parliament-address>
- 9- Sabah (2017, 29 Temmuz). Pakistan'da FETÖ usulü yargı darbesi. <https://www.sabah.com.tr/dunya/pakistan-da-feto-usulu-yargi-darbesi-3990031>.
- 10- Wikileaks, (2007, 10 Aralık). Turkey: President Gul urges Pakistan opposition to join the political process. https://wikileaks.org/plusd/cables/07ANKARA2928_a.html
- 11- Shamil, S. (2016, 16 Kasım). Pakistan submits to Turkey's 'authoritarian demands' on Gulen. *Deutsche Welle*. <https://www.dw.com/en/pakistan-submits-to-turkeys-authoritarian-demands-on-gulen/a-36408983>
- 12- Dawn (2019, 4 Ocak). Erdoğan welcomes Pakistan's decision to declare Gulen-backed organization a terror outfit. <https://www.dawn.com/news/1455431>
- 13- TRT World (2020, 6 Aralık). Pakistan's Khan endorses Turkish show Yunus Emre to youth. <https://www.trtworld.com/art-culture/pakistan-s-khan-endorses-turkish-show-yunus-emre-to-youth-42109>
- 14- Erkan, O. (2022, 12 Nisan). İktidar basını yine yutkundu: Erdoğan, Pakistan'daki 'Amerikancı Darbe' sonrasında iktidara gelen yeni yönetimi tebrik etti. *Serbestiyet*. <https://serbestiyet.com/featured/iktidar-basini-yine-yutkundu-erdogan-pakistandaki-amerikanci-darbe-sonrasinda-iktidara-gelen-yeni-yonetimi-tebrik-et-ti-89477/>
- 15- Yeni Şafak (2022, 5 Nisan). Pakistan thrown into chaos after Khan dissolves parliament. <https://www.yenisafak.com/en/news/pakistan-thrown-into-chaos-after-khan-dissolves-parliament-3593087>
- 16- President Erdoğan, Pakistan's newly elected Prime Minister Shehbaz Sharif talk over phone. 2022, 12 Nisan. <https://www.iletisim.gov.tr/english/Haberler/detay/president-erdogan-pakistans-newly-elected-prime-minister-shehbaz-sharif-talk-over-phone>.
- 17- Khan, S. (2022, 16 Mayıs). In phone call with Chinese premier, PM Shehbaz affirms resolve to fast track CPEC projects. *Dawn*. <https://www.dawn.com/news/1689969/in-phone-call-with-chinese-premier-pm-shehbaz-affirms-resolve-to-fast-track-cpec-projects>.
- 18- Javaid, O. (2022, 20 Mayıs). Pakistan holds bailout talks with IMF in Qatar as economy falters. *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2022/5/20/pakistan-holds-bailout-talks-with-imf-in-qatar-as-economy-falters>
- 19- Al Jazeera. (2022, 1 Mayıs). Pakistan, Saudi Arabia to discuss extending term of \$3bn deposit. <https://www.aljazeera.com/news/2022/5/1/pakistan-saudi-arabia-to-discuss-extending-term-of-3bn-deposit>

- 20- Dawn, (2022, 20 Mayıs) PM Shehbaz asks Karachi businessmen to devise plan for 1\$bn Saudi investment. <https://www.dawn.com/news/1690636/pm-shehbaz-proposes-turning-cpec-into-trilateral-arrangement>; Rafiq, A. (2021, 29 Ocak). The Turkey-Pakistan entente: Muslim middle Powers align in Eurasia. <https://www.mei.edu/publications/turkey-pakistan-entente-muslim-middle-powers-align-eurasia>;
- Khan, A. (2019, 4 Ocak). The Expanding Turkey-Pakistan Military Cooperation. <https://iramcenter.org/en/the-expanding-turkey-pakistan-military-cooperation/>
- 21- Daily Sabah, (2023, 21 Temmuz). FTA, greater engagement to add impetus to Turkey-Pakistan ties. <https://www.dailysabah.com/business/economy/fta-greater-engagement-to-add-impetus-to-turkey-pakistan-ties>
- 22- Cankorel, B. (2017). *Afghanistan and Beyond, Diplomacy under Siege 1995–1997: Journal of a Turkish Diplomat*. The ISIS Press.
- 23- Middle East Eye (2021, 21 Kasım). Turkey and Pakistan vying for influence in Afghanistan after Taliban's takeover. <https://www.middleeasteye.net/news/turkey-pakistan-influence-afghanistan-taliban-takeover>.
- 24- Aslan, Ö. (2019, 25 Eylül). Pakistan: Balancing between Iran and Saudi Arabia. The Shah, Ayatollahs, and Kings. *Al-Sharq Strategic Research*. <https://research.sharqforum.org/2019/09/25/pakistan-balancing-between-iran-and-saudi-arabia-the-shah-ayatollahs-and-kings-2/>.
- 25- Chaudry, S. (2022, 1 Ocak). Can Pakistan bounce back after Malaysia snub? It's up to Imran Khan. *The Middle East Eye*. <https://www.middleeasteye.net/news/pakistan-imran-khan-malaysia-diplomatic-disaster-muslim-countries-saudi-arabia>.
- 26- Chaudry, S. (2022, 1 Ocak).
- 27- Dawn, (2020, 6 Ağustos). Qureshi asks OIC to stop dragging feet on Kashmir meeting. <https://www.dawn.com/news/1572857>
- 28- Middle East Eye (2020, 16 Kasım). Pakistan under pressure to recognize Israel, says Imran Khan. <https://www.middleeasteye.net/news/pakistan-israel-under-pressure-recognise-imran-khan>
- 29- Wong, C. (2018, 12 Eylül). China, Pakistan agree to open economic corridor to investment from other countries. *South China Morning Post*, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/2163943/china-pakistan-agree-open-economic-corridor-investment-other>
- 30- Dawn, (2020, 14 Şubat). Turkey ready to work on CPEC projects, says President Erdogan alongside PM Imran. <https://www.dawn.com/news/1534435>; Global Times, (2022, 16 Ocak). Third-country investors eyeing opportunities, joining the China-Pakistan Economic Corridor. <https://www.globaltimes.cn/page/202201/1246044.shtml>
- 31- Dawn, (2022, 20 Mayıs). PM Shehbaz Sharif asks Karachi businessmen to devise plan for \$1bn Saudi investment. <https://www.dawn.com/news/1690636/pm-shehbaz-proposes-turning-cpec-into-trilateral-arrangement>
- 32- Wikileaks (2009, 2 Haziran). SRAP Holbrooke's GOT bilateral consultations: "The more Turkey can do the better". https://wikileaks.org/plusd/cables/09ANKARA774_a.html
- 33- Al Jazeera, (2021, 19 Aralık). OIC nations pledge fund to prevent Afghanistan economic collapse. <https://www.aljazeera.com/news/2021/12/19/oic-nations-pledge-fund-to-prevent-afghanistan-economic-collapse>
- 34- Islamic Development Bank (2022, 21 Mart). IsDB and OIC sign Charter to Establish the Afghanistan Humanitarian Trust Fund (AHTF). <https://www.isdb.org/news/isdb-and-oic-sign-charter-to-establish-the-afghanistan-humanitarian-trust-fund-ahtf>

AL SHARQ
STRATEGIC
RESEARCH

AL SHARQ STRATEJİK DÜŞÜNCE KURULUŞU HAKKINDA

Al Sharq Stratejik Düşünce Kuruluşu, demokratik katılım, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog ve sosyal adalet ideallerini teşvik etmek amacıyla, tarafsız ve titiz bir yaklaşımla araştırma yapmayı üstlenen bir düşünce kuruluşudur.

YAZAR HAKKINDA

Dr. Ömer Aslan, Al Sharq Forum uzman araştırmacılarından olup Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde öğretim üyesidir. Doktorasını Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünden alan Aslan'ın çalışmaları arasında Al Sharq Forum tarafından yayımlanan iki araştırma raporu ve hakemli akademik dergilerde yayınlanmış dört akademik makale yer almaktadır. Ordu ve Siyaset ilişkileri, Dış Aktörler ve Askeri Darbeler, Terör ve Radikalleşme alanlarında çalışmalar yapmaktadır.